

МЕТОДИ ПОБУДОВИ ТА ПЕРЕВІРКИ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ВЕРСІЙ КРИЗЬ ПРИЗМУ АНАЛІТИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ

Пасько О. М.

Автором розглянуто сучасний стан наукових досягнень методів побудови та перевірки криміналістичних версій. Встановлено, що методи побудови та перевірки криміналістичних версій зумовлені діяльністю психічних пізнавальних процесів слідчого з метою встановлення істини під час досудового розслідування. Важливим психічним процесом є мислення як процес опосередкованого узагальненого пізнання предметів та явищ матеріального світу, їхніх найбільш суттєвих властивостей та відносин. Це другий і вищий ступінь пізнання і засіб перетворення дійсності.

Запропоновано здійснювати розгляд методів криміналістичних версій та планування розслідування крізь призму саме аналітичної готовності, яка безпосередньо пов'язана із розумовою діяльністю поліцейського.

Визначено, що аналітична готовність - це інтегральний стан поліцейського, який визначає його здатність до розумових операцій. Оскільки гнучкість слідчого проявляється в тому, що він має бути спроможним мобілізувати власне мислення у потрібному напрямі, залежно від обставин, що виявляються у процесі розслідування матеріалів кримінального провадження, змінювати прийняте рішення та власні умовиводи, тобто виявляти мобільність.

Визначена важливість впливу провідних якостей, вмінь і функціональних обов'язків у сукупності, які детермінують аналітичну готовність слідчого до професійної діяльності, що також є необхідним складником якісного теоретичного підходу для методів криміналістичних версій та планування розслідування.

Запропоновано методи криміналістичних версій та планування розслідування розглядати крізь призму аналітичної готовності слідчого, що забезпечить якісне та компетентне виконання слідчим своїх функціональних завдань.

Ключові слова: аналітична готовність, криміналістичні версії, планування розслідування, готовність до діяльності.

Pasko O. M. Methods of making and verification of forensic cases in the context of analytical readiness

The author considers the current state of scientific achievements of methods of making and verification of forensic cases. It is established that the methods of making and verification of forensic cases are proved by the activity of mental cognitive processes of the investigator in order to establish the truth during the pre-trial investigation. An important mental process is thinking as a process of indirect generalized knowledge of objects and phenomena of the material world, their most essential properties and relations. This is the second and the highest level of cognition and a means of transforming reality.

It is proposed to consider the methods of forensic cases and planning the investigation in the context of analytical readiness, which is directly related to the mental activity of a police officer.

It is determined that the analytical readiness is an integral state of a police officer, which determines his ability to mental operations. As the flexibility of the investigator is manifested in the fact that he must be able to mobilize his own thinking in the proper direction, depending on the circumstances found in the course of investigation of criminal proceedings, go back upon the decision and own conclusions, i.e. to show mobility.

The importance of the influence of leading qualities, skills and functional responsibilities in the aggregate, which determine the analytical readiness of the investigator for professional activity is determined. It is also a necessary component for a qualitative theoretical approach to forensic cases methods and investigation planning.

It is proposed to consider the methods of forensic cases and investigation planning in the context of the investigator's analytical readiness, which will provide high-quality and competent performance of the investigators' functional tasks.

Key words: analytical readiness, forensic cases, investigation planning, readiness for activity.

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасний стан державотворення відбувається під впливом змін у різних сферах діяльності - економічних, політичних, соціальних, інформаційних

та ін., які своєю чергою накладають певний відбиток на становлення та розвиток суспільства і держави загалом. У цих умовах суттєвими є особливості реагування з боку держави на усі протиправні діяння з метою забезпечення захисту прав та законних інтересів громадян.

Актуальним є питання щодо необхідності якісного та ефективного виконання поліцейськими професійних обов'язків та компетентності у своїй справі. Тому пріоритетними виступають аспекти доцільності методів побудови та перевірки криміналістичних версій із метою забезпечення захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень.

Методи побудови та перевірки криміналістичних версій у діяльності поліцейського визначаються в наукових працях провідних вчених: В.Ф. Асмуса, Р.С. Белкіна, А.М. Васильєва, І.М. Лузгіна, А.М. Ларін, Р.Д. Рахунова, О.О. Старченка, М.С. Строговича, О.М. Цільмак та інші. Проте вони були опубліковані в різні часові періоди і потребують змін та уточнень відповідно до реформування поліцейської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методів побудови та перевірки криміналістичних версій висвітлювались у вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: В.Ф. Асмуса, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, А.М. Васильєва, А.І. Вінберга, А.Ф. Волобуєва, В.К. Гавло, І.Ф. Герасимова, С.О. Голунського, І.Ф. Герасімова, Л.Я. Драпкіна, В.А. Журавель, А.Ф. Зелінського, Г.О. Зоріна, А.В. Іщенко, О.Н. Колесниченко, І.М. Лузгіна, А.М. Ларіна, Г.М. Мінковського, В.О. Образцова, І.Ф. Пантелєєва, Р.Д. Рахунова, М.В. Салтєвського, О.О. Старченка, М.С. Строговича, Б.М. Шавера, В.Ю. Шепітька, А.Р. Шляхова, М.П. Яблокова та інших.

На науковому рівні розглянуто та систематизовано класифікацію методів побудови та перевірки криміналістичних версій. Кожен із науковців подає певні різновиди та підвиди. Проте, на наш погляд, не розглянуті методи побудови та перевірки криміналістичних версій крізь призму аналітичної готовності поліцейського до професійної діяльності.

Метою статті є розгляд методів побудови та перевірки криміналістичних версій крізь призму аналітичної готовності поліцейського до професійної діяльності.

Відповідно до мети дослідження вирішувалися такі завдання:

1) розглянути сучасний стан наукової розробки методів побудови та перевірки криміналістичних версій;

2) встановити вплив аналітичної готовності поліцейського на методи побудови та перевірки криміналістичних версій;

3) обґрунтувати необхідність розгляду методів побудови та перевірки криміналістичних версій із точки зору теоретичного підходу: аналітичної готовності поліцейського до професійної діяльності.

Для вирішення поставлених завдань використано теоретичні взаємопов'язані методи дослідження: аналіз, порівняння, узагальнення науково-теоретичних і дослідних даних, систематизація тощо - з метою зіставлення різних точок зору, уточнення змісту окремих понять, сутності побудови криміналістичних версій.

Виклад основного матеріалу. Методи побудови та перевірки криміналістичних версій зумовлені діяльністю психічних пізнавальних процесів слідчого з метою встановлення істини під час досудового розслідування. Важливим психічним процесом є мислення як процес опосередкованого узагальненого пізнання предметів та явищ матеріального світу, їхніх найбільш суттєвих властивостей та відносин. Це другий і вищий ступінь пізнання і засіб перетворення дійсності.

Провідний науковець О.М. Цільмак [1] визначає, що під час побудови та перевірки криміналістичних версій суб'єкти правозастосовної діяльності використовують цілий арсенал різноманітних методів, які науковець надає у такій класифікації: 1) загальнологічні (аналіз - синтез, наукова абстракція, узагальнення - абстрагування, аналогія - моделювання, індукція - дедукція, класифікація); 2) загальнонаукові (діалектичний та метафізичний); 3) приватнонаукові (теоретичні (формалізація, аксіоматизація, гіпотетично-дедуктивний) та евристичні (спостереження, порівняння, описання, експеримент)); 4) спеціально-прикладні (алгоритмічний); 5) специфічні (криміналістична рефлексія, криміналістичне прогнозування, інтуїтивний) та 6) евристичні (мозковий штурм, синектика; колективний пошук оригінальної ідеї, евристичні питання, багатовимірні матриці, інверсія, організовані стратегії).

Колектив науковців (І.Ф. Герасімов, Л.Я. Драпкін, Є.П. Іщенко) [2] вважає, що динамічна структура криміналістичних версій складається з шести основних етапів, які утворюють механізм побудови версій: 1) дослідження за допомогою аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування, аналогії, моделювання та інших методів усього інформаційного масиву, вже зібраного у кримінальній справі; 2) визначення шуканого, ще невідомих

(невстановлених) обставин; 3) виявлення проблемної ситуації; 4) формування фактичної бази версії, яка створюється з інформації, яка групується навколо нестворених обставин справи; 5) формування теоретичної бази версії за рахунок певних основних джерел додаткової інформації; 6) формування версійного умовиводу за допомогою фактичної та теоретичної баз (логічних поси- лань).

Так, на думку С.Д. Максименка [3], мислення відображає дійсність опосередковано, тому що:

а) фізіологічно ґрунтується на діяльності кори головного мозку, яка своєю чергою здійснюється шляхом взаємодії 1-ої та 2-ої сигнальних систем;

б) завдяки мисленню людина пізнає не лише те, що може бути прямо і безпосередньо сприйняте органами відчуття, але й те, що приховане від прямого сприйняття, і те, що може бути сприйнятим якісно по-іншому за допомогою низки операцій мислення внаслідок аналізу, порівняння, узагальнення;

в) процес та результат мислення дорослої людини завжди здійснюються за допомогою мовного відображення.

Здійснивши систематизацію операцій мислення у наукових роботах провідних вчених В.Н. Дружининої [4], О.Ф. Конуп [5] та С.Д. Максименка [3], визначаємо такі операції мислення (див. таблицю 1).

Також С.Д. Максименко [3] визначає основні характеристики мислення:

глибина - уміння проникнути у сутність складних процесів і явищ об'єктивного світу, передбачити наступний розвиток подій, знайти правильні шляхи і потрібні рішення, не звертаючись за допомогою до інших;

самостійність - здатність до залучення і використання особистих мисленнєвих, вольо-

вих та інтелектуальних ресурсів для вирішення поставленого завдання, без запозичення (плагіату) чужих ідей;

критичність - уміння об'єктивно оцінювати свої і чужі думки та дії;

гнучкість - уміння змінювати встановлений план рішення задачі відповідно до змін оточуючого середовища;

послідовність - стрункність мислення та його етапи;

швидкість - швидкість перебігу процесів мислення;

цілеспрямованість - здатність спрямовувати мислення у певному напрямі;

продуктивність - здатність мислити, виходячи за межі встановлених стандартів.

Так, на думку науковця О.М. Цільмак [6], криміналістична версія - це об'єктивне припущення стосовно об'єктивної та суб'єктивної сторони певного злочину, що витікає з фактичних підстав і логічних міркувань та вимагає відповідної перевірки для з'ясування істини у кримінальному провадженні. Кожен процес, як й процес побудови та перевірки криміналістичних версій, має певні етапи його реалізації. Є чотири етапи цього процесу: підготовчий, пошуково-формулюючий, операціональний та оцінний.

Тому важливим, на нашу думку, є розгляд методів криміналістичних версій та планування розслідування є крізь призму саме аналітичної готовності, яка безпосередньо і пов'язана із розумовою діяльністю поліцейського.

Аналітична готовність - це інтегральний стан поліцейського, який визначає його здатність до розумових операцій.

Цей різновид визначає готовність до:

- залучення і використання особистих мисленнєвих, вольових та інтелектуальних ресурсів

Таблиця 1

Операції мислення

ОПЕРАЦІЇ МИСЛЕННЯ:	
Аналіз	здатність подумки роз'єднувати образ на складові частини, елементи, з виділенням тих чи інших його сторін, властивостей, зв'язків, стосунків.
Синтез	здатність до об'єднання подумки окремих елементів і частин, виділених аналізом, і створення цілісного образу.
Порівняння	знаходження тотожності та різноманіття між об'єктами, зі спиранням на минулий досвід.
Абстрагування	здатність уявляти властивості об'єктів, відволікаючись від самих об'єктів чи від певних їх деталей, спрощуючи таким чином і схематизуючи дійсність.
Узагальнення	виділення загального, головного, характерного для певного кола явищ, із виключенням дургорядного.
Конкретизація	перехід від зрозумілих та узагальнення до окремих явищ, які були виявлені, зрозумілі.
Класифікація	здатність до групування об'єктів та явищ у класи.
Систематизація	здатність подумки розташовувати класи, предмети та явища у певній послідовності.

для вирішення поставленого завдання, без запозичення (плагіату) чужих ідей;

- спрямовування мислення у певному напрямі;
- використання усіх операцій мислення та ін.

Провідні якості, які зумовлюють аналітичну готовність:

1. *Логічність*. Тобто логічний - це:

- той, хто характеризується правильним, розумним ходом міркувань, умовиводів [7];
- заснований на законах логіки, узгоджується з ними [8] та ін.

Тобто операції мисленнєвої діяльності слідчого мають відповідати усім законам логіки.

2. *Гнучкість*. Тобто це:

- уміння людини швидко змінювати свої дії при зміні життєвої ситуації, звільняючись від закріплених у попередньому досвіді способів і прийомів розв'язання аналогічних завдань [9];

- властивість продуктивного мислення, що виявляється в перебудові наявних способів вирішення задачі, зміні способу, що перестає бути ефективним, на оптимальний [8] та ін.

Отже, гнучкість слідчого проявляється у тому, що він має бути спроможним мобілізувати власне мислення у потрібному напрямі, залежно від обставин, що виявляються у процесі розслідування матеріалів кримінального провадження, змінювати прийняте рішення та власні умовиводи, тобто виявляти мобільність.

Аналітична готовність забезпечується такими вміннями:

- вивчення, узагальнення позитивного досвіду досудового розслідування, впровадження його на практиці та розроблення сучасних методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень (п. 3.1.4 Наказу МВС України від 06.07.2017 р. № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України») [10];

- вивчення передового досвіду і наукових методів розслідування кримінальних правопорушень, внесення пропозицій керівництву органів досудового розслідування про необхідність їх узагальнення, поширення, упровадження (п. 7.1.4 Наказу МВС України від 06.07.2017 р. № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України») [10];

- обґрунтовувати доводи клопотання (п. 1 ч. 3 ст. 184 КПК України) [11];

- аналізувати отримані дані;
- сприймати необхідну інформацію;
- осмислювати доцільність отриманих доказів;

- запам'ятовувати великий об'єм інформації;
- зіставляти і протиставляти факти і явища;
- порівнювати нове з раніше відомим;
- аналізувати не тільки результат, а й процес одержання цього результату;

- здійснювати аналіз через синтез;

- використовувати прийоми та операції мислення (логіку, індукцію, дедукцію; ідеалізувати, порівнювати; узагальнювати, абстрагуватися, конкретизувати, систематизувати, класифікувати та ін.);

- осмислювати кожен доказ у структурі матеріалів кримінального провадження і у взаємодії з іншими;

- визначати проблему, розробляти гіпотези, перевіряти їх та доходити висновків та ін.

Щодо функцій органів досудового розслідування варто зазначити, що одним із відомчих нормативно-правових актів, який регламентує функціональні обов'язки слідчого поліції, є Наказ МВС України від 06.07.2017 р. № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України». У цьому наказі [10] визначені основні функції органів досудового розслідування (п. 3.1), які, на нашу думку, є доволі обмеженими й не у повному обсязі розкривають діяльність слідчих поліції.

Аналітична функція визначається в нормативно-правових актах (п.п. 3.1.2, 3.1.4, 3.1.6, 7.3.4, 7.3.6 наказу МВС України 06.07.2017 р. № 570 [10]; п.п. 4.1, 4.34, 4.62 Постанова Кабінету міністрів України від 28.10.2015 р. № 878 [12] та ін.)

Згідно з п. 6 Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України наказу МВС України від 06.07.2017 р. № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України», аналітична робота передбачає організацію збору даних, їх обробку і узагальнення, комплексне вивчення стану оперативної обстановки, результатів діяльності органу досудового розслідування. Метою аналітичної роботи є визначення головних проблем, що виникають в управлінській діяльності органу досудового розслідування, недоліків і причин їх виникнення, надання практичної і методичної допомоги та зміцнення кадрів. Аналітична робота передбачає розроблення і вжиття заходів, спрямованих на усунення недоліків та вирішення наявних проблем.

Отже, ця функція полягає у:

- аналізі слідчої практики, організації і результатів діяльності слідчих, унесення на основі цього

в установленому порядку пропозицій щодо підвищення ефективності функціонування органів досудового розслідування, забезпеченні правопорядку, посилення боротьби зі злочинністю, інформування населення із зазначених питань через засоби масової інформації (п. 3.1.2 Наказу МВС України від 06.07.2017 р. № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України» [10]);

- вивченні, узагальненні позитивного досвіду досудового розслідування, упровадженні його на практиці та розроблення сучасних методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень (п. 3.1.4 Наказу МВС України від 06.07.2017 р. № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України» [10]);

- вивченні практики застосування слідчими норм права і розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України (п. 3.1.6 Наказу МВС України від 06.07.2017 р. № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України» [10]);

- здійсненні аналізу дотримання строків кримінального провадження; не рідше одного разу на місяць витребує в підрозділах інформаційного забезпечення Національної поліції, ГУНП списки кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, які розслідуються понад установлені КПК України строки, виявляє причини недотримання строків досудового розслідування, вносить керівникові органу досудового розслідування пропозиції щодо вжиття заходів для їх усунення (п. 7.3.4 Наказу МВС України від 06.07.2017 р. № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України» [10]);

- аналізі практики затримання осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень, застосуванні щодо них запобіжних заходів усунення (п. 7.3.6 Наказу МВС України від 06.07.2017 р. № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України» [10]);

- узагальненні практики застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробленні пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку їх на розгляд Кабінету Міністрів України (п. 4.1 Постанови Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р. № 878 [12]);

- визначенні основних напрямів розвитку наукової та науково-технічної діяльності з питань функціонування МВС (п. 4.34 Постанови Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р. № 878 [12]);

- участі у проведенні наукових, кримінологічних, соціологічних і психологічних досліджень, а також у розробленні за їх результатами науково-практичних пропозицій, методичних рекомендацій тощо в інтересах системи МВС (п. 4.62 Постанови Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р. № 878 [12]).

Висновки. Таким чином, нами були розглянуті наукові підходи дослідження криміналістичних версій та планування розслідування у двох аспектах (криміналістичному та психологічному) й визначено їх характеристики.

Ми виокремили доцільність вивчення методів криміналістичних версій та планування розслідування із погляду аналітичної готовності слідчого до професійної діяльності, оскільки саме аналітична готовність - це інтегральний стан поліцейського, який визначає його здатність до розумових операцій.

Також визначена важливість впливу провідних якостей, вмінь і функціональних обов'язків у сукупності, які детермінують аналітичну готовність слідчого до професійної діяльності, що також є необхідною складовою частиною якісного теоретичного підходу для методів криміналістичних версій та планування розслідування.

Запропоновано формування методів криміналістичних версій та планування розслідування розглядати крізь призму аналітичної готовності слідчого.

Література

1. Цільмак О.М. загальнологічні методи побудови та перевірки криміналістичних версій. *Юридичний бюлетень*. 2015. № 1. С. 113-119.
2. Герасимов І.Ф., Драпкин К.Л.Я., Ищенко Е.П. и др. *Криминалистика : учеб. для вузов. М. : Высш. шк.* 2000. 672 с.
3. Максименко С.Д. *Психологія у соціальній та педагогічній практиці*. Київ, 1998. 536 с.
4. Дружинина В.Н. *Психологія*. Санкт-Петербург : «Учебник нового века». 2001. 656 с.
5. Конуп О.Ф. *Тренування уваги, пам'яті, логічного оперативного мислення, інтуїції* [Тренінговий комплекс]. Одеса : ОЮІ ХНУВС. 2009. 101 с.
6. Цільмак О.М. Основні завдання органів досудового розслідування на етапах побудови та перевірки криміналістичних версій. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 2015. Вып. 60. С. 193-202.
7. Логічність. URL: <http://vseslova.com.ua/word/>. (дата звернення: 26.01.2021).
8. Логічність. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>. (дата звернення: 26.01.2021).

---

9. Гнучкість. Современный толковый словарь. URL: <http://poiskslov.com/word/функция/>. (дата звернення: 26.01.2021).

10. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : Наказ МВС України від 06.07.2017 р. № 570 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0918-17/>. дата звернення: 26.01.2021).

11. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17/sp:head>. (дата звернення: 26.01.2021).

12. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету міністрів України від 28.10.2015 р. № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>. дата звернення: 26.01.2021).

*Пасько О. М.,
ORCID ID: 0000-0001-9555-1101
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики та психології
Одеського державного університету
внутрішніх справ*